

سورة التين

موضوع:

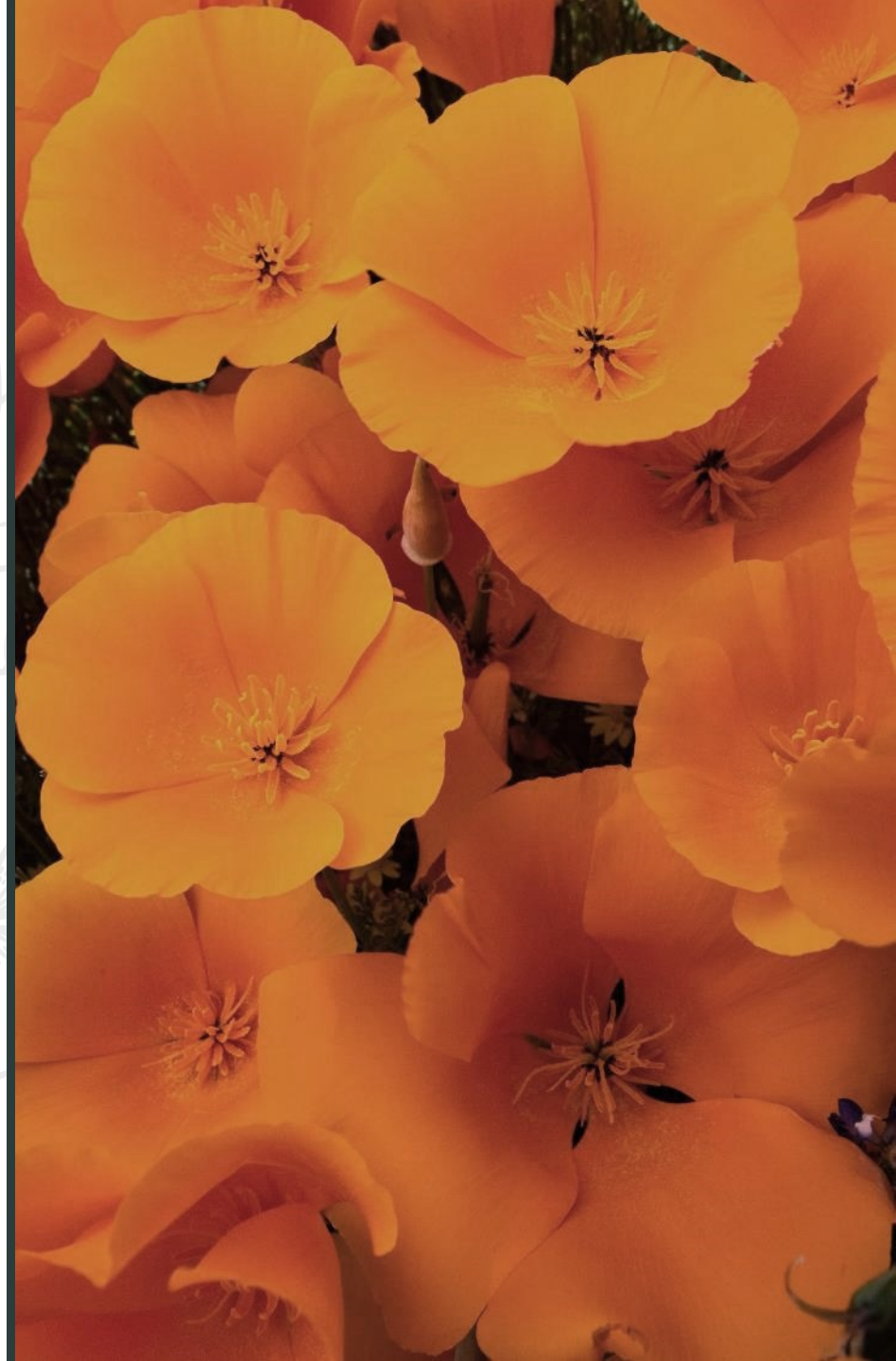
«اصل پرداخت آلوده سازد ریای کاسپین»
(با نگاهی به نظریات دکتر احمد کاظمی)

موضوع: «اصل پرداخت آلوده سازدر دریای کاسپین»

(با نگاهی به نظریات دکتر احمد کاظمی)

پریسا نقش بندی

بخش اول: کلیات و مبانی (اسلایدهای ۱ تا ۸)

فهرست مطالب اصلی

۱. تعریف مساله (معمای آلودگی بدون استخراج)
۲. معرفی «اصل پرداخت آلوده ساز» (مبانی حقوقی)
۳. مصادیق آلودگی: بررسی اقدامات جمهوری آذربایجان و BP
۴. چالش‌های حقوقی اجرای اصل در دریای کاسپین
۵. رهیافت‌های رسانه‌ای و دیپلماسی عمومی
۶. نتیجه‌گیری و راهکارها

«ضرورت اجرای اصل پرداخت آلوده‌ساز برای مقابله با آلودگی نفتی دریای کاسپین»

پژوهش «ضرورت اجرای اصل پرداخت آلوده‌ساز (اصل آلوده‌ساز - پرداخت‌کننده) برای مقابله با آلودگی نفتی دریای کاسپین (با تاکید بر رویکردهای رسانه ای)» در دی ماه ۱۴۰۲ با نظارت علمی دکتر احمد کاظمی منتشر شد.

بررسی مختصر به مبحث قواعد عرفی و معاهده ای حقوق بین‌الملل محیط زیست؛ نقش جمهوری آذربایجان در آلودگی نفتی دریای کاسپین (با تاکید بر نقش شرکت دولتی نفت جمهوری آذربایجان {سوکار} در آلودگی نفتی دریای کاسپین، نقش بریتیش پترولیوم و دیگر شرکت های خارجی مستقر در باکو در آلودگی نفتی دریای کاسپین)؛ نقش قزاقستان، ترکمنستان و روسیه در آلودگی نفتی دریای کاسپین؛ تاثیر آلودگی‌های نفتی دریای کاسپین بر ایران؛ جایگاه اصل آلوده ساز - پرداخت کننده در کنوانسیون تهران و کنوانسیونهای محیط زیستی و قوانین ملی کشورهای ساحلی؛ ضرورتها، چالشها و راهکارهای اجرای اصل آلوده ساز -پرداخت کننده در دریای کاسپین؛ نگاه جهانی به ضرورت اجرای اصل پرداخت آلوده ساز، به همراه پیشنهادات رسانه ای از جمله ارکان اصلی این پژوهش است.

لزوم دریافت غرامت از باکو به دلیل آلودگی دریای کاسپین براساس اصل «پرداخت آلوده ساز»؛ (خودداری باکو از انتشار نتایج تحقیقات در خصوص دفن زباله‌های هسته‌ای توسط این کشور در بستر دریای کاسپین)

علیرغم تائید گزارش‌های مربوط به نقش گسترده شرکت دولتی نفت سوکار جمهوری آذربایجان و همچنین شرکت بریتیش پترولیوم در آلودگی نفتی دریای کاسپین، دولت باکو از پاسخگویی در این خصوص خودداری می‌کند. علاوه بر این، علیرغم اینکه دادستانی کل جمهوری آذربایجان دو دهه پیش در خصوص بررسی اخبار مربوط به دفن زباله‌های هسته‌ای توسط دولت باکو در بستر دریای کاسپین وعده داده است، هنوز نتایج این پرونده مهم منتشر نشده است. روزنامه‌های ینی مساوات و اکسپرس چاپ باکو در تاریخ ۵ ژوئن ۱۹۹۹ در خبری تکانهنده فاش ساختند که دولت باکو در قبال دریافت ۲۶۰ هزار دلار برای هر کانتینر زباله هسته‌ای، آن‌ها را در بستر دریای کاسپین دفن می‌کند. این زباله‌های اتمی از اوکراین با کشتی به گرجستان و از آنجا از طریق راه آهن به جمهوری آذربایجان منتقل می‌شوند. علاوه بر آلودگی نفتی و موضوع دفن زباله‌های هسته‌ای دریای کاسپین، سالانه ورود میلیون‌ها تن فاصلاب تصفیه نشده شهری از شهرهای باکو و سومگائیت به دریای کاسپین نقش زیادی در به مخاطره انداختن اکوسیستم این دریای بسته دارد. با توجه به نقش باکو در آلودگی دریای کاسپین و تبعات منفی مضاعف آن به ایران به دلیل نوع جریان آب و نزدیکی باکو به سواحل ایران، بسیاری از کارشناسان بر لزوم پیگیری حقوقی جهت دریافت غرامت از باکو در چارچوب اصل الزام‌آور «پرداخت آلوده ساز» (اصل حقوقی آلوده ساز - پرداخت‌کننده) تأکید می‌کنند.

لزوم اجرای اصل حقوقی «پرداخت آلوده ساز» علیه باکو در دریای کاسپین

ایران تنها کشور ساحلی دریای کاسپین است که استخراج نفت از این دریا ندارد اما با بیشترین آلودگی در این پهنه مهم آبی مواجه است.

شرکت دولتی سوکار جمهوری آذربایجان و شرکت بریتیش پترولیوم مستقر در باکو به دلیل عدم رعایت استانداردهای زیست محیطی در استخراج، بیشترین نقش را در آلودگی نفتی دریای کاسپین دارند.

بر اساس قواعد حقوق بین الملل، در اینگونه موارد باید «اصل پرداخت آلوده ساز» The principle of paying the polluter اجرا و کشور «آلوده ساز» به کشور «زیان دیده» باید غرامت دهد.

نظارت علمی پایان نامه «آلودگی نفتی دریای کاسپین از منظر حقوق بین الملل»

از آنجا که دریای کاسپین، یکی از منابع طبیعی ایران و بین المللی است؛ وضعیت اکولوژیکی و آلودگی زیست محیطی آن به ویژه آلودگی نفتی آن، مورد توجه فراوان قرار گرفته است. این مطلب، محور و مساله اصلی نخستین پایان نامه دانشگاهی است که در خصوص بررسی و مطالعه مساله فاجعه بار آلودگی های نفتی دریای کاسپین از منظر حقوق بین الملل، انجام شد و به تازگی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، جلسه دفاعیه آن برگزار شده است.

در بیان مساله پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان “آلودگی نفتی دریای کاسپین از منظر حقوق بین الملل” که توسط سامان عابدین بیرنگ، دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز و تحت نظارت دکتر احمد کاظمی، استاد راهنما این پایان نامه انجام شده است، در خصوص اهمیت مساله آلودگی نفتی دریای کاسپین آمده است:

«عمده عواملی که مربوط به آلودگی نفتی در دریای کاسپین هستند عبارتند از عدم رعایت استانداردهای زیست محیطی در حفاری های نفتی، و اکتشاف مخازن جدید و هم چنین سرریز شدن نفت از چاه ها به سمت دریاها. در کنار این عوامل بایستی تصادم های نفت کش های دریایی نیز در این منطقه اشاره نمود که اگرچه این تانکرها معمولاً از نوع کوچک بوده که تا نهایتاً ۵۰۰ تن نفت را در دریای کاسپین می توانند حمل نمایند، اما در صورت تصادم، خسارت های مربوط به آلودگی نفتی آنها جبران ناپذیر خواهد بود. نکته ای که آلودگی در دریای کاسپین را با نگرانی بیشتری برای ایران مواجه می سازد، این است که علی رغم که کشورمان تنها کشور ساحلی این دریا است که استخراج نفت در دریای کاسپین را صورت نمی دهد اما در معرض بیشترین آلودگی در این پهنه راهبردی آبی است. بیشترین آلودگی نفتی در دریای کاسپین به شرکت دولتی سوکار جمهوری آذربایجان و شرکت بریتیش پترولیوم بازمی گردد که به دلیل آن که استانداردهای زیست محیطی را در زمینه استخراج مواد نفتی اعمال نمی نمایند، حجم عمده ای از آلودگی های نفتی را در دریای کاسپین به صورت مستمر و در طول سال ها تولید نموده اند.»

بر اساس این پژوهش علمی، با توجه به اهمیت فوق العاده محیط زیست دریای کاسپین در زندگی مردمان کشورهای ساحلی و منطقه، در ماده ۵ کنوانسیون حفاظت از محیط زیست دریای کاسپین، موسوم به کنوانسیون تهران، بر ضرورت تاخیرناپذیر بودن اقدام برای رفع هرگونه آلودگی در این دریاچه تاکید شده و آمده است: “در صورتی که تهدید جدی یا خسارتی جبران ناپذیر، محیط زیست دریای کاسپین را در معرض خطر قرار بدهد، نمی توان به فقدان ادله علمی یا اطمینان علمی جامع و گسترده به عنوان دلیلی برای تعویق انداختن اقدامات به منظور جلوگیری از تشدید خسارت استناد نمود. این مساله به شکل مستقیم بر تعهدات دولت های ساحلی در ارتباط با پیشگیری و مقابله با آلودگی نفتی نیز دلالت می نماید به نحوی که در صورتی که بیم این موضوع وجود داشته باشد که گسترش آلودگی های نفتی، خطری جدی برای محیط زیست دریای کاسپین است، بایستی نسبت به رفع فوری آن اقدام گردد.”

به موجب این پژوهش، استناد به اصل حقوقی “پرداخت آلوده ساز”، همانند تمامی موارد و مصادیق آلودگی های دریایی در جهان، عامل آلوده کننده دریای کاسپین نیز موظف به هزینه کردن برای رفع آلودگی و جبران خسارات ناشی از آلودگی این دریاست و در ارتباط با مساله پیگیری آلودگی نفتی در دریای کاسپین از منظر حقوقی بین المللی، بایستی به صورت عمده به ((اصل پرداخت آلوده ساز)) (Pays Principle Polluter) اشاره داشت که یکی از اصول مهم حقوق بین الملل محیط زیست دریایی در مقابل آلودگی نفتی است و بر اساس آن، عامل ورود زیان ناشی از آلودگی نفتی خواه یک شخص حقیقی باشد یا شرکت یا دولت نسبت به جبران خسارت وارده اقدام نماید.

در فصل دوم این پایان نامه تحت عنوان ” مفاهیم، مبانی و پیشینه ناظر بر آلودگی نفتی در دریای کاسپین از منظر حقوق بین الملل”، آمده است:

«براساس ماده ۱ کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها، آلودگی دریایی عبارت است از «ورود مستقیم یا غیرمستقیم مواد به محیط دریایی که به‌طور مؤثر باعث زیان به منابع زنده، خطر برای سلامت انسان، ایجاد مانع در فعالیتهای دریایی مشروع، یا تخریب کیفیت استفاده از دریا گردد». در مصداق آلودگی نفتی، ورود هر نوع نفت خام یا پالایش‌شده (اعم از نشت تصادفی یا دفع عمدی) مشمول این تعریف خواهد بود... کنوانسیون مسئولیت مدنی برای خسارات ناشی از آلودگی نفتی و صندوق بین‌المللی جبران خسارات آلودگی نفتی، مسئولیت بدون تقصیر را بر مالک کشتی تحمیل می‌کنند و نظامی برای جبران خسارات زیست‌محیطی و اقتصادی کشورهای آسیب‌دیده از آلودگی نفتی پیش‌بینی می‌کنند... طبق ماده ۱۲ کنوانسیون رژیم حقوقی کاسپین (۱۲ اگوست ۲۰۱۸ - اکتائو)، دریای کاسپین یک «دریاچه محصور» است که توسط کشورهای ساحلی اداره می‌شود... بر اساس ماده ۳ کنوانسیون کاسپین، استفاده از دریای کاسپین باید صرفاً صلح‌آمیز باشد و استقرار نیروی نظامی خارجی، یا استفاده از سرزمین کشورهای ساحلی علیه سایر کشورها، ممنوع است... این کنوانسیون بر لزوم همکاری پنج کشور ساحلی در زمینه‌های امنیت دریایی، محیط زیست، شیلات، حمل‌ونقل، و انرژی تأکید می‌کند. این اصل، مطابق با تعهدات عمومی دولت‌ها در حقوق بین‌الملل محیط زیست (مانند اصل همکاری در اعلامیه ریو ۱۹۹۲) است.»

در پردازش علمی و تجمیع داده های حقوقی ناظر بر اجرای "اصل پرداخت آلوده ساز" در جهت رفع آلودگی های خطرناک نفتی دریای کاسپین، اسناد حقوقی " کنوانسیون بازل (۱۹۸۹) درباره انتقال پسماندهای خطرناک"، " کنوانسیون مارپل درباره آلودگی دریایی (۱۹۷۳/۱۹۷۸)" پروتکل کیوتو (۱۹۹۷) و توافق نامه پاریس (۲۰۱۵)" ، " کنوانسیون آرهوس (۱۹۹۸)" مورد بررسی قرار گرفته اند و به استناد اصول عام بین المللی نظیر "تعهد به پیشگیری از وارد آمدن آسیب های فرامرزی زیست محیطی" ، "تعهد به مراقبت مقتضی" (بخصوص در مورد پیشگیری از ایجاد آلودگی نفتی دریایی)، " اصل احتیاط" در مواجهه با خطرات بالقوه آلودگی نفتی در دریاها) ، " اصل «آلاینده باید پردازد»" ، "تعهد به همکاری بین المللی و تبادل اطلاعات در زمینه پیشگیری از آلودگی نفتی در دریا" ، "تعهد به ارزیابی اثرات زیست محیطی" (پیش از انجام فعالیت هایی است که احتمال آلودگی نفتی دارند) و سایر اصول و تعهدات بین المللی ، تصریح شده است: « این مبانی به ویژه در دریا های بسته همچون کاسپین ، که توازن محیط زیستی بسیار شکننده ای دارند، واجد اهمیت مضاعف و آثار تعهدآور گسترده تری هستند.»

در این پژوهش علمی همچنین اصول خاص ناظر بر جلوگیری از آلودگی دریاها و بخصوص دریا‌های بسته، "اصل ممنوعیت تخلیه مواد نفتی به دریا، مگر در موارد استثنایی مطابق مقررات بین‌المللی"، "اصل صلاحیت بندری در پیشگیری از آلودگی نفتی"، "اصل صلاحیت دولت صاحب پرچم در اعمال نظارت پیشگیرانه بر کشتی‌های تحت پرچم"، "اصل استفاده از بهترین فن آوری‌های موجود و بهترین شیوه‌های زیست‌محیطی"، "اصل مسئولیت و جبران خسارت بدون تقصیر در حوادث نفتی"، "اصل الزام به تدوین طرح‌های ملی و منطقه‌ای مقابله با سوانح نفتی"، "اصل شفافیت و اطلاع‌رسانی به دیگر دولت‌ها و نهادهای ذی‌نفع در زمان بروز یا تهدید آلودگی نفتی" بررسی شده‌اند.

مهمترین بخش این پژوهش گردآوری مصادیق آلودگی های نفتی دریای کاسپین است که در این زمینه موارد زیر بررسی شده اند:

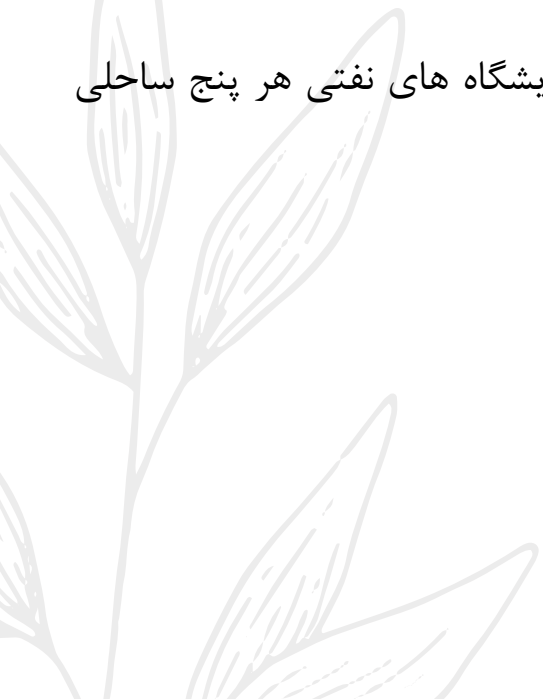
- حادثه نفتکش روسی «پالفلوت-۲» [۱] در دریای کاسپین - آوریل ۲۰۱۶
- آلودگی های ناشی از فعالیت های نفتی در سواحل شمالی دریای کاسپین
- نشت های مکرر در میدان نفتی «آذری-چراغ-گونشلی» (ACG)
- عدم رعایت استانداردهای ایمنی زیست محیطی در پروژه «شاهدنیز» جمهوری آذربایجان
- تخلیه فاضلاب نفتی تصفیه نشده از تأسیسات نفتی شبه جزیره آب شوران
- عدم ارائه گزارش های دقیق و جامع به دبیرخانه کنوانسیون تهران در خصوص آلودگی های نفتی جمهوری آذربایجان در دریای کاسپین
- نشتی های مکرر از سکوهای قدیمی نفتی در میدان «چلکن» ترکمنستان
- دفع پسماندهای نفتی تصفیه نشده در مناطق حاشیه ای ترکمن باشی
- آلودگی ناشی از سوزاندن فلرهای نفتی بدون کنترل گازهای باقیمانده در تأسیسات بهره برداری نفتی واقع در شبه جزیره آوغوز (Oguz Peninsula)
- نشت های مکرر نفت از میدان کاشاغان قزاقستان
- تخلیه غیرقانونی فاضلاب های نفتی از تأسیسات زمینی «آتیرائو» قزاقستان
- ناکارآمدی عملکرد قزاقستان در پایش و پاسخ به نشت های نفتی از نفتکش های خصوصی
- عدم همکاری مؤثر قزاقستان در چارچوب پروتکل های کنوانسیون تهران

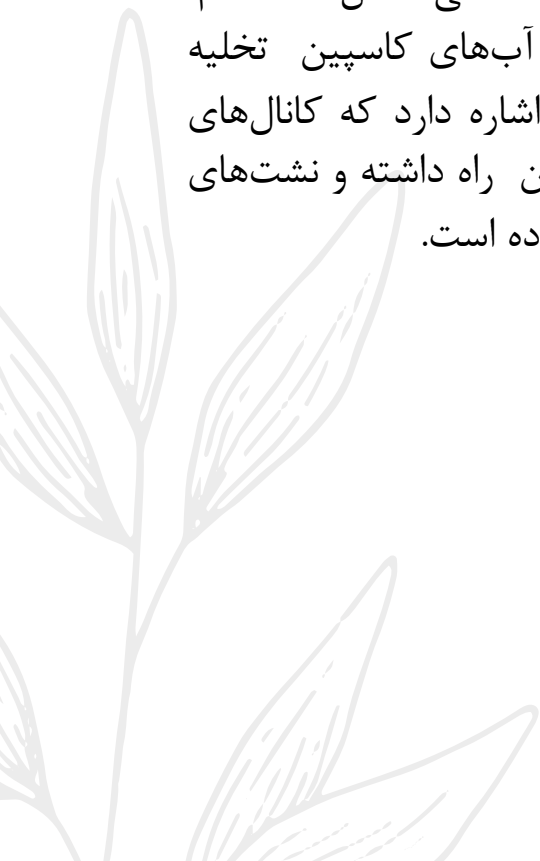
در این اثر علمی در خصوص مسئولیت دولت های ساحلی دریای کاسپین برای خودداری از ایجاد آلودگی های نفتی در این دریاچه آمده است: « اصل معروف به «No Harm Rule» در حقوق بین الملل عرفی تصریح می دارد که هیچ دولتی نمی تواند از سرزمین خود برای فعالیت هایی استفاده کند که به قلمرو یا منافع دیگر دولت ها زیان برساند. دیوان بین المللی دادگستری در رأی قضیه Trail Smelter (۱۹۳۸-۱۹۴۱) و نیز در قضیه Pulp Mills (۲۰۱۰) این اصل را تأیید کرده است. سرریز نفت از چاه های واقع در دریای کاسپین ، که آثار آن به آب ها یا مناطق تحت صلاحیت دیگر دولت های ساحلی می رسد، مشمول این اصل بوده و در صورت اثبات تخطی، مبنایی برای مسئولیت بین المللی خواهد بود.»

در این پایان نامه مشخصا در خصوص نقش بالفعل یا بالقوه پالایشگاه های نفتی هر پنج ساحلی در آلوده سازی دریای کاسپین آمده است:

۱. پالایشگاه نفتی بندر ترکمنباشی (ترکمنستان)

یکی از نمونه‌های بارز، پالایشگاه نفتی ترکمنباشی در غرب ترکمنستان است که در دهه ۱۹۹۰ بازسازی و توسعه یافت. این پالایشگاه پساب‌های صنعتی شامل نفت خام، لجن نفتی و ترکیبات آلی فرار را مستقیماً یا غیرمستقیماً به آب‌های کاسپین تخلیه کرده است. گزارش UNEP در سال ۲۰۰۷ به این موضوع اشاره دارد که کانال‌های خروجی فاضلاب صنعتی پالایشگاه به تالاب‌های اطراف کاسپین راه داشته و نشت‌های نفتی ثبت‌شده در آن ناحیه با فعالیت این پالایشگاه همزمان بوده است.

۲. پالایشگاه آستراخان (روسیه)

در روسیه، پالایشگاه‌های آستراخان که در حاشیه شمال غربی کاسپین فعالیت دارند، طی سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۷ شاهد نشت‌های مکرر پساب‌های نفتی به رودخانه ولگا بوده‌اند. این رودخانه مستقیماً به بخش شمالی کاسپین می‌ریزد و این امر موجب انتقال آلودگی به آب‌های محصور دریای کاسپین شده است. طبق گزارش‌های روس‌هیدرو و WWF-Russia، در سال ۲۰۱۵ بیش از ۸۰۰ تن مواد نفتی در منطقه آستراخان به کاسپین وارد شده است.

۳. پالایشگاه نفتی قزاقستان در آتی‌راو

در شهر آتی‌راو (Atyrau) قزاقستان، پالایشگاه‌های نفتی مستقر در نزدیکی ساحل، پساب‌های دارای نفت و مواد شیمیایی را به رودخانه اورال تخلیه می‌کنند که یکی از منابع آبی حساس کاسپین است. گزارش وزارت اکولوژی قزاقستان در سال ۲۰۱۹ حاکی از ورود مستقیم پساب‌های آلوده از این تأسیسات به دریا است. همچنین در سال ۲۰۲۱ دولت قزاقستان تأیید کرد که یکی از خطوط انتقال پساب در نزدیکی پالایشگاه دچار ترکیدگی شده است که منجر به آلودگی وسیع ساحل غربی شد.

۴- پالایشگاه‌های نفتی باکو و سومقاییت (جمهوری آذربایجان)

جمهوری آذربایجان به عنوان یکی از دولت‌های قدیمی فعال در صنعت نفت، از دوران شوروی دارای تأسیسات پالایشی در نزدیکی باکو و شهر صنعتی سومقاییت است. طبق گزارش بانک جهانی و Caspian Environment Programme، در فاصله سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۰ این پالایشگاه‌ها روزانه حدود ۵۰۰۰ متر مکعب پساب نفتی به کاسپین تخلیه می‌کرده‌اند. به‌رغم پیشرفت‌هایی در پروژه‌های بازسازی، هنوز هم برخی خروجی‌های مستقیم به کاسپین فعال‌اند.

۵. پالایشگاه نفت تهران و تبعات زیست‌محیطی در بخش جنوبی کاسپین (ایران)

ایران دارای پالایشگاه در ساحل کاسپین نیست و نفتی از این دریا استخراج نمی‌کند، تنها خطوط لوله‌ای که نفت را از پالایشگاه تهران یا تبریز به شمال انتقال می‌دهند، در صورت نشت گسترده، منبع بالقوه (احتمالی) آلودگی‌اند.

به موجب یافته‌های این پژوهش، پالایشگاه‌های نفتی در کاسپین با توجه به منشأ آلودگی، مشمول اصل «Polluter Pays Principle» هستند. در صورت عدم اعمال این اصل توسط دولت‌ها نسبت به پالایشگاه‌های درون مرزی، دولت ناقض تعهدات بین‌المللی محسوب می‌شود. برای مثال، عدم جریمه پالایشگاه سومقاییت برای تخلیه ۲۰ ساله پسماند به کاسپین، معادل عدم اجرای اصل در قلمرو صلاحیتی است.

برخی از موارد مهم آلوده‌سازی دریای کاسپین به مواد نفتی نیز از این قرار بوده است:

- نشت نفت از نفت‌کش "Volgoneft-268" در بندر آستراخان - ۲۰۱۰
- حادثه نفت‌کش "Akdamar" در بندر باکو - ۲۰۱۶
- نشت مستمر و دایمی نفت از نفت‌کش‌های فرسوده در مسیر دریایی باکو - ترکمنباشی
- نفت‌کش‌های کوچک بدون پرچم رسمی در سواحل قزاقستان

براساس نتایج و یافته های این پایان نامه، برغم محرز بودن نقش و تقصیر هر یک از کشورهای ساحلی دریای کاسپین و بخصوص کشورهای که بیشترین استخراج نفت از این دریای بسته را دارند، مسئولیت هیچ یک از آنها در جبران خسارات فاجعه بار ناشی از آلودگی های نفتی که عمدتاً نیز گریبانگیر ایران در ساحل جنوبی دریای کاسپین شده، اجرا نگردیده است، زیرا، فقدان سازوکار مشخص برای تعیین مسئولیت و جبران خسارت در صورت وقوع آلودگی نفتی نیز از خلأهای مهم اسناد حقوقی ناظر بر فعالیت ها و مسئولیت ها در دریای کاسپین است. اگرچه پروتکل آکتائو (۲۰۱۱) و کنوانسیون تهران (۲۰۰۳) و پروتکل های آن تا حدودی به موضوع آمادگی و واکنش به حوادث نفتی پرداخته اند، اما هنوز نظام جامعی برای مسئولیت مدنی، مسئولیت بین المللی دولت ها، شیوه ارزیابی خسارت های زیست محیطی، و نحوه پرداخت غرامت وجود ندارد. به ویژه عدم الحاق کشورهای کاسپین به کنوانسیون های مسئولیت مدنی و غرامت آلودگی نفتی نظیر CLC 1992 و FUND 1992 خلأی مهم در نظام جبران خسارت محسوب می شود.

- پارادوکس راهبردی: ایران تنها کشور ساحلی دریای کاسپین است که هیچگونه استخراج نفت در این پهنه ندارد، اما در معرض بیشترین میزان آلودگی نفتی قرار دارد .
- فرضیه: نبود سازوکار الزام‌آور برای اجرای «اصل آلوده ساز» مهمترین دلیل تداوم این وضعیت است.

معمای کاسپین (نقل قول مستقیم از دکتر کاظمی)

- متن کلیدی: «ایران تنها کشور ساحلی دریای کاسپین است که استخراج نفت از این دریا ندارد اما با بیشترین آلودگی در این پهنه مهم آبی مواجه است.»
- عامل اصلی: شرکت دولتی سوکار (جمهوری آذربایجان) و بریتیش پترولیوم (BP).

مبانی حقوقی «اصل پرداخت آلوده ساز»

- تعریف بنیادین: اصلی در حقوق بین‌الملل محیط زیست که بر اساس آن، عامل ورود زیان (Polluter)، اعم از شخص حقیقی، شرکت یا دولت، موظف به جبران خسارت (از نظر مالی و بازسازی) است .

- مستندات کلیدی:

- اعلامیه ریو ۱۹۹۲ (اصل ۱۶).

- حقوق عرفی بین‌الملل.

معاهدات منطقه‌ای مرتبط

- کنوانسیون تهران (۲۰۰۳): مهم‌ترین سند حفاظت از کاسپین.

- ماده ۵: اصل احتیاطی (Precautionary Principle) - عدم تأخیر در اقدام به بهانه عدم قطعیت علمی .

- مقررات ضمیمه: الزام به استفاده از بهترین فناوری‌های زیست محیطی (BAT).

- کنوانسیون آکتائو (۲۰۱۸): تعریف دریای کاسپین به عنوان «دریاچه بسته» و تأکید بر حاکمیت انحصاری کشورهای ساحلی .

جایگاه اصل در کنوانسیون کاسپین

- بند ۲ ماده ۳ کنوانسیون حفاظت از محیط زیست دریای کاسپین: کشورها متعهد می‌شوند که «اصل آلوده کننده پرداخت می‌کند» را برای جبران خسارت‌های ناشی از آلودگی اعمال کنند.

بخش دوم: نحوه ورود آلودگی

رویاری با متهمان اصلی (Baku & BP)

- «شرکت دولتی سوکار جمهوری آذربایجان و شرکت بریتیش پترولیوم ... به دلیل عدم رعایت استانداردهای زیست محیطی ... بیشترین نقش را در آلودگی نفتی دارند.»

- نتیجه: آلودگی فرامرزی (Transboundary Pollution)؛ آلودگی از آبهای سرزمینی آذربایجان به سواحل ایران می‌رسد.

پرونده اختصاصی: پسماند هسته‌ای

- واقعیت تاریخی (استناد به منابع آذربایجانی): دهه‌ها پیش، آذربایجان زباله‌های هسته‌ای حمل شده از اوکراین را دریافت کرده و در دریای کاسپین تخلیه نمود.
- مستندات مالی: بابت هر کانتینر زباله هسته‌ای، ۲۶۰،۰۰۰ دلار دریافت شده است .
- دلالت حقوقی: ورود مواد رادیواکتیو نقض آشکار قواعد بین‌المللی منع دفن زباله در دریا است.

فاجعه فاضلاب و پسماند صنعتی

- به دلیل عدم سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های تصفیه، شهرهای باکو و سومقاییت سالانه میلیون‌ها تن فاضلاب تصفیه‌نشده شهری، خانگی و صنعتی را مستقیماً به دریا می‌ریزند .

- مشکل خاص: پالایشگاه‌های نفت در سومقاییت (آلوده‌کننده تاریخی) تاکنون جریمه نشده‌اند .

- نگاه دکتر کاظمی: دغدغه زیست محیطی دولت آذربایجان «تشریفاتی» و «نمایشی» است.

- دلیل: نگرانی باکو از کاهش سطح آب دریای کاسپین صرفاً به دلیل آسیب به صنعت استخراج نفت است، نه تخریب اکوسیستم .

مطالعه موردی - میزبانی COP29

- رویداد: برگزاری کنفرانس تغییرات اقلیمی سازمان ملل (COP29) در باکو (نوامبر ۲۰۲۴).

- موضع علمی دکتر کاظمی: این میزبانی یک «کنایه تلخ» است .

- دلیل: میزبانی چنین رویدادی توسط کشوری که بزرگترین آلوده کننده منطقه است و در زمینه حقوق بشر و محیط زیست نقض مستمر دارد، غیرقابل قبول است.

استدلال علیه صلاحیت باکو

- منطق حقوقی: میزبانان COP معمولاً کشورهایی با ****پیشرفت جدی**** در حفاظت از محیط زیست هستند.

- واقعیت: استفاده از پترومدلارها برای خرید میزبانی نمی‌تواند کشور را «سبز» جلوه دهد در حالی که حتی به تعهدات اولیه خود در قبال دریای کاسپین عمل نمی‌کند.

بخش سوم: چالش‌های حقوقی و رویکردهای رسانه‌ای

مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها

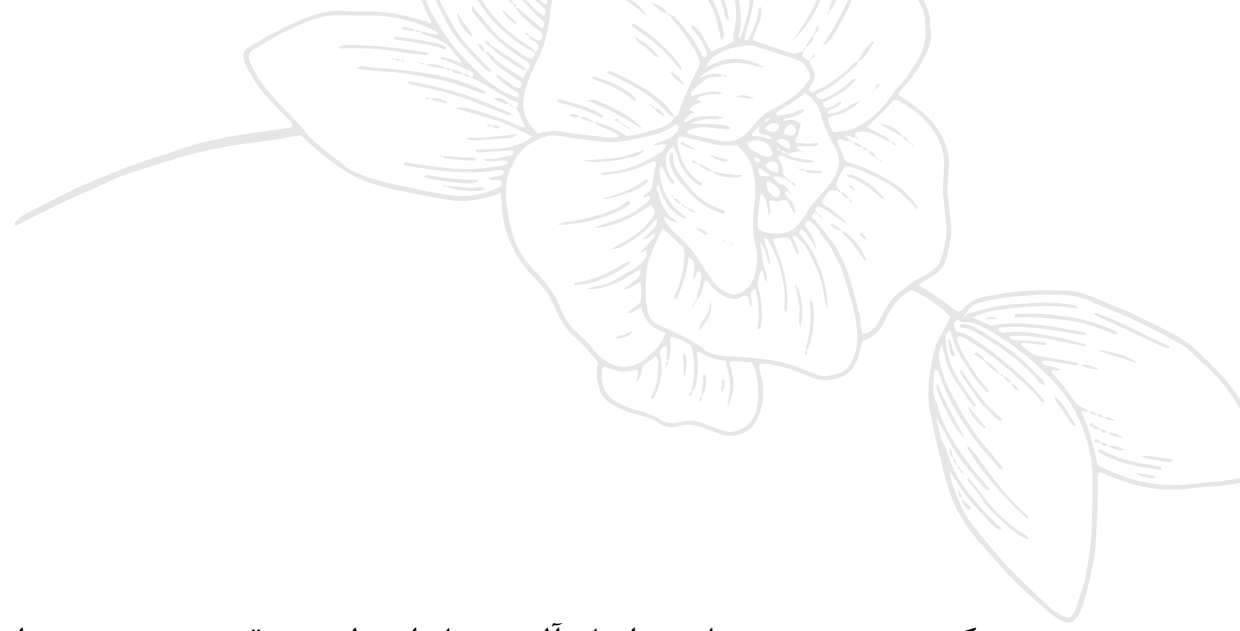
محوریت تعهدات:

۱. تعهد به مراقبت مقتضی (Due Diligence): آذربایجان موظف است نظارت کند شرکت‌هایی مانند BP استانداردها را رعایت کنند.
 ۲. اصل ممنوعیت تخلیه: تخلیه مستقیم مواد نفتی و فاضلاب ممنوع است .
- نتیجه: هرگونه آلودگی مستمر معادل مسئولیت بین‌المللی دولت باکو است.

- منبع: پژوهش «ضرورت اجرای اصل پرداخت آلوده‌ساز برای مقابله با آلودگی نفتی دریای کاسپین» (دی ۱۴۰۲).
- نویسندگان: ساناز عالی پور (با نظارت علمی دکتر حسین رضانی قوام آبادی و ارزیابی علمی دکتر احمد کاظمی).
- محوریت: رویکردهای رسانه‌ای برای مطالبه‌گرانت

نتیجه‌گیری - حقیقت علمی: اصل آلوده ساز از نظر حقوقی تثبیت شده، اما از نظر سیاسی مصون مانده است.

- نقش ایران: نیاز به قدرت چانه‌زنی در مجامع بین‌المللی (UNCLOS، UNEP) و همراهی با فشارهای دیپلماتی عمومی برای الزام آذربایجان به جبران خسارت.

- جمله پایانی (نقل از دکتر کاظمی): «جای تعجب است که باکو میزبان COP29 می‌شود در حالی که مدافع محیط زیست نیست».

منابع و ارجاعات

-سایت دکتر احمد کاظمی، «لزوم اجرای اصل حقوقی پرداخت آلوده ساز علیه باکو»،
وبسایت شخصی، ۲۰۲۳.

- سایت دکتر احمد کاظمی (ارزیاب علمی)، پژوهش «ضرورت اجرای اصل پرداخت
آلوده‌ساز»، ۲۰۲۴.

- پایان‌نامه کارشناسی ارشد «آلودگی نفتی دریای کاسپین» (تحت نظارت دکتر
کاظمی)، دانشگاه آزاد تهران مرکز، ۲۰۲۵.

- کنوانسیون تهران (۲۰۰۳) و کنوانسیون حقوق دریاها (UNCLOS 1982).

تشکر

